До спеціалізованої вченої ради К 27.855.03 у Національному університеті державної податкової служби України

08201, Київська обл., м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

Відгук
офіційного опонента кандидата юридичних наук Грицюка Ігоря Васильовича про дисертацію Кравчука Петра Юрійовича «Використання спеціальних знань під час розслідування грабежів і розбоїв» (Луцьк, 2015. – 260 с.), представлену на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Експертна оцінка дисертаційних досліджень, поданих на здобуття наукових ступенів, передбачає насамперед оцінку актуальності наукової проблеми, яка стала об'єктом і предметом дослідження здобувача наукового ступеня кандидата наук.

Ознайомлення з текстом дисертації, її авторефератом, знання більшості опублікованих наукових праць дисертанта, дає підставу для констатації, що **актуальність проведеного ним дослідження жодних сумнівів не викликає.** Модернізація вітчизняного кримінального провадження, проведена в ході судово-правової реформи останніми роками, в цілому спрямована на реальне забезпечення прав і законних інтересів осіб, які залучаються до сфери кримінального провадження. Власне, у ст. 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Дані права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Крім того, втручання у сферу відносин власності людини є неприпустимими. У ст. 41 Конституції України з цього приводу проголошено, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності.

Особливу небезпеку для суспільства несуть грабежі та розбої, які посягають як на відносини власності, так і на відносини з охорони життя й здоров'я людини. Зазначені кримінальні правопорушення є прямими

порушеннями цілої низки конституційних прав і свобод людини, що і обумовлює їх значну суспільну небезпечність.

Кризові явища в економіці України обумовлюють як стабільно високий рівень злочинності в країні в цілому, так і зростання окремих видів кримінальних правопорушень, серед яких особливу небезпеку становлять грабежі та розбої. За останні п'ять років в Україні щороку реєструвалося в середньому більше 20 тис. грабежів, з яких розкривалося лише близько 50 %. А щодо розбоїв, то їх за останні роки, щороку в середньому реєструвалося понад 3,5 тис. але в 2014 році їх кількість зросла на 46,3 % у порівнянні із попереднім 2013 роком

Концептуальні засади методики розслідування кримінальних правопорушень та використання при цьому спеціальних знань – проблема, що перебувала й раніше у полі зору дослідників у рамках науки криміналістики. Можна назвати чимало наукових праць (в тому числі наукових статей), автори яких предметом свого дослідження обирали проблеми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень. Їх перелік дисертант дає у списку використаних джерел. Але до проведення даного дослідження у вітчизняній науці кримінального процесуального права та криміналістиці не було проведено досліджень, які б не лише систематизували та узагальнили наукові надбання, пов'язані з використанням спеціальних знань під час розслідування грабежів і розбоїв, але й задекларували, визначили й детально охарактеризували (розробили) нові підходи щодо їх розуміння. Власне, на базі нового кримінального процесуального законодавства, з урахуванням європейських стандартів, нових цивілізаційних підходів, рецензована дисертація започаткувала новий самостійний науковий напрямок у науці криміналістиці – розробку (дослідження) концептуальних засад визначення, формулювання та забезпечення механізму використання спеціальних знань під час розслідування грабежів і розбоїв. Даний напрямок дослідження без сумніву має важливе соціальне, теоретико-правове і емпіричне (правотворче і правозастосовне)

значення. Тож є всі підстави для висновку, що обрана дисертантом тема для дослідження кандидатського рівня має пріоритетний характер, важливе теоретичне та прикладне значення, а отже, й безперечно високий рівень актуальності.

Зрештою, автор дисертації досить переконливо довів наукову і практичну актуальність обраної ним теми дослідження (с. 4-5 дисертації), виявивши, що при значній увазі до використання спеціальних знань різних категорій кримінальних правопорушень, проблема повноцінного використання спеціальних знань під час розслідування грабежів і розбоїв недостатньо досліджена, що зумовлює недоліки та суттєві труднощі при розслідуванні зазначених кримінальних правопорушень.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації.

Своїм дослідженням дисертант задекларувала мету – комплексний аналіз наукових досліджень, законодавчих актів, криміналістичних рекомендацій, матеріалів слідчої та судової практики щодо використання спеціальних знань під час розслідування грабежів і розбоїв, а також теоретичне обґрунтування та розробка рекомендацій, спрямованих на удосконалення відповідних засобів у діяльності правоохоронних та судових органів щодо доказування у кримінальному провадженні (с. 5 дисертації), для дослідження якої було виокремлено низку завдань, основними серед яких, на наш погляд, є: висвітлити стан наукової розробленості проблеми використання спеціальних знань при розслідуванні грабежів і розбоїв; розкрити сутність і значення спеціальних знань при розслідуванні грабежів і розбоїв; визначити роль та основні напрями використання трасологічних досліджень під час розслідування грабежів і розбоїв; комплексно висвітлити існуючу практику та визначити основні напрями використання можливостей дослідження зброї, вибухових пристроїв та їх слідів в ході розслідуванні грабежів і

розбоїв; показати сучасні можливості дослідження матеріалів, речовин та виробів при розслідуванні грабежів і розбоїв; висвітлити основні напрями удосконалення використання судово-медичних досліджень при розслідуванні грабежів і розбоїв; розробити криміналістичні рекомендації, спрямовані на удосконалення практики використання судово-психологічних та судово-психіатричних досліджень в ході розслідування грабежів і розбоїв; визначити основні напрями удосконалення використання одорологічних досліджень при розслідуванні грабежів і розбоїв. Зрозуміло, що під час вирішення цих, а також ще й інших, підпорядкованих та похідних від них, завдань дисертант обґрунтував й сформулював пропозиції, спрямовані на вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства з метою забезпечення використання спеціальних знань під час розслідуванні грабежів і розбоїв.

Подана робота є ґрунтовним дослідженням, наукова достовірність якого обумовлена значною мірою й тим, що автор зібрав і проаналізував представницький законодавчий, бібліографічний та емпіричний матеріал. Її теоретичний фундамент становлять наукові положення і дані досліджень у галузі кримінального процесу, криміналістики, судової експертизи, кримінального права, кримінології, юридичної психології, соціології та інших наук. Про діапазон вивчення автором наукових підходів до складників сформульованої у дисертації концепції говорить список використаних джерел, який нараховує 317 позицій. Наукові положення дисертації спираються на дані вітчизняної судової статистики та статистики про результати анкетування 447 слідчих МВС України, з таких регіонів України, як: Івано-Франківська, Харківська, Одеська, Чернігівська області та міста Києва за 2012–2015 роки (с. 7 дисертації). Крім цього, дотримання принципу *практичної обґрунтованості і цінності окремої криміналістичної методики* при формуванні такої її складової частини, як використання спеціальних знань, забезпечено також вивченням дисертантом 438 кримінальних проваджень (справ) зазначеної категорії за період 2008-2014 років. Власне, репрезентативне використання дисертантом досвіду роботи слідчих у ситуаціях

використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, врахування як їх успіхів, так і типових помилок та недоліків визначає і **практичну цінність** представленого дисертаційного дослідження.

Вміле використання (застосування) як загальнонаукових (діалектичний метод), так специфічних для юридичної науки методів залежно від об'єкта і предмета дослідження, зокрема: порівняльно-правовий метод, історико-правовий метод, догматичний метод, метод системного аналізу, системно-структурний метод, низки конкретно-соціологічних методів доповнили і забезпечили обґрунтованість та достовірність сформульованих дисертантом наукових положень і висновків.

Про їх належну обґрунтованість і достовірність свідчить і той факт, що більшість з них одержали визнання у правничому науковому і практичному середовищі; їх аналізують, на них посилаються автори публікацій, вони беруться до уваги в в навчально-освітній сфері насамперед провідних правничих шкіл України.

Наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає насамперед в тому, що його автор зробив спробу (і, як показав аналіз дисертації та опублікованих ним праць, успішну) «комплексного аналізу наукових досліджень, законодавчих актів, криміналістичних рекомендацій, матеріалів слідчої та судової практики щодо використання спеціальних знань під час розслідування грабежів і розбоїв, а також теоретичного обґрунтування та розробки рекомендацій, спрямованих на удосконалення відповідних засобів у діяльності правоохоронних та судових органів щодо доказування у кримінальному провадженні». Ознайомлення з дисертацією та працями автора дає підставу для твердження, що ним створене вітчизняне концептуальне вчення щодо використання спеціальних знань під час розслідування грабежів та розбоїв. І

пріоритет дисертанта щодо цього є безспірним. Ним уперше у вітчизняній криміналістичній науці (с. 8 дисертації):

– комплексно розглянуто теоретичні положення, правові основи та організаційні засади діяльності суб'єктів використання спеціальних знань під час розслідування грабежів і розбоїв;

– виокремлені чіткі критерії розмежування між поняттями «спеціальні знання» і «спеціальні пізнання» та запропоновано в ч. 1 ст. 69 КПК України встановити, що вказаний там суб'єкт кримінальної процесуальної діяльності має спеціальні пізнання, а не спеціальні знання, оскільки даний термін найбільш прийнятний для відображення сукупних умінь і навичок практичної реалізації людиною теоретичних знань про певний вид діяльності.

Це основні, але далеко не повні наукові положення розробленого дисертантом окремого криміналістичного вчення щодо використання спеціальних знань під час розслідування грабежів та розбоїв. Немало з них удосконалюють чи надають подальшого розвитку науковим поглядам на вивчення проблем використання спеціальних знань, під час розслідування грабежів та розбоїв, з метою поліпшення інформаційного забезпечення при розслідуванні таких кримінальних правопорушень. Але немає необхідності на усіх них зупинятись, оскільки вже наведених достатньо для характеристики дисертації як оригінального комплексного дослідження в галузі криміналістики. Крім того, переважна більшість наукових положень дисертації будуть піддані експертній оцінці під час аналізу й оцінки змісту дисертації та автореферату. Зрештою, переважна більшість результатів дисертаційного дослідження доповідались і **апробувались** на п'яти міжнародних науково-практичних конференціях та семи всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглих столах:, також їх відображено у 18 наукових працях, серед яких 5 наукових статей, опублікованих в юридичних фахових виданнях України, затверджених МОН України, 1 стаття – в іноземному фаховому виданні, та 12 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглих столах.

Аналіз та оцінка змісту дисертації.

Розділ перший дисертації присвячений науковій розробленості проблеми та сутності спеціальних знань, що використовуються під час розслідування грабежів і розбоїв. Зрозуміло і цілком слушно, цей розділ, з метою поліпшення інформаційного забезпечення діяльності при розслідуванні грабежів і розбоїв, розпочинається аналізом наукових досліджень проблем використання спеціальних знань, під час розслідування таких кримінальних правопорушень. Дисертантом зазначено, що не дивлячись на значну кількість досліджень проблеми розслідування грабежів і розбоїв, більшість з них були виконані ще в період існування СРСР, на території пострадянських держав, без урахування ситуації та специфіки діяльності правоохоронних органів України на сучасному етапі при розслідуванні таких протиправних діянь; а ті дослідження, що виконані за часів незалежності України, проводилися з урахуванням положень КПК України ще 1960 року. У подальшому, досліджуючи поняття та види спеціальних знань, що використовуються під час розслідування грабежів і розбоїв, дисертантом визначено, що правовою підставою використання спеціальних знань в ході розслідування грабежів і розбоїв є норми кримінального процесуального законодавства України, які не встановлюють чітких критеріїв, необхідних для відмежування спеціальних від інших неспеціальних знань, а тлумачення терміна «спеціальні знання» у діючому кримінальному процесуальному законодавстві України взагалі відсутнє, в зв'язку з чим запропоновано авторське визначення цього поняття.

Глибоким аналізом та важливими висновками характеризується другий розділ дисертації, який присвячений використанню можливостей криміналістичних досліджень під час розслідування грабежів і розбоїв та складається з трьох підрозділів, у яких послідовно розкривається роль трасологічних досліджень під час розслідування грабежів і розбоїв, особливості дослідження зброї, вибухових пристроїв та слідів їх використання та дослідження мікрооб'єктів під час розслідування грабежів і розбоїв. Саме у

цій частині дисертації акцентовано увагу на використанні можливостей криміналістичних досліджень під час розслідування грабежів і розбоїв. Дисертантом розглянуто основні види трасологічних досліджень, які проводяться під час розслідування грабежів і розбоїв (за слідами людини, одягу, тварин, паління та ін.). В ході дослідження встановлено криміналістично значиму інформацію, яку можна отримати під час розслідування грабежів і розбоїв шляхом дослідження: замків і замикаючих пристроїв, контрольних пломб і закруток, вузлів і петель, слідів транспортних засобів, знарядь правопорушення тощо. Акцентовано увагу на тому, що проводячи попереднє і судово-експертне дослідження об'єкта зброєзнавства вирішуються різні ідентифікаційні й розпізнавальні (діагностичні) завдання. Зроблено висновок, що вагомим і специфічним носієм криміналістично значимої інформації, у кримінальних провадженнях про грабежі і розбої, є також мікрооб'єкти, а тому розглянуто проблемні питання їх виявлення, вилучення та фіксації, застосування при цьому окремих техніко-криміналістичних засобів та методів. Крім цього, розглянуті окремі питання роботи спеціаліста в ході огляду місця події та сформульовано алгоритм такої роботи.

Заключний (третій) розділ дисертації, який також складається із трьох підрозділів, присвячений використанню можливостей судово-медичних, психіатричних, психологічних та одорологічних досліджень під час розслідування грабежів і розбоїв. На початку розділу з урахуванням того, що що в ході розслідування грабежів і розбоїв може призначатися ціла низка судово-медичних експертиз, виокремлено серед них типові, зокрема: судово-медична експертиза живих осіб, судово-медична експертиза речових доказів, судово-імунологічна експертиза крові та виділень, судово-медична експертиза часток органів і тканин, судово-медична експертиза волосся, судово-цитологічна експертиза, судово-медична експертиза у відділеннях судово-медичної криміналістики, експертиза з дослідження мікрооб'єктів, генотипоскопічна експертиза. У подальшому більш докладно визначається основні напрями використання спеціальних психологічних знань під час

розслідування грабежів і розбоїв, а саме: визначення неправдивих показань; вироблення тактики окремих слідчих (розшукових) дій з урахуванням індивідуальних особистісних характеристик осіб, які цікавлять слідчого; участь в якості педагога, психолога під час допиту неповнолітнього та малолітнього свідка, потерпілого, підозрюваного; визначення ролі кожного з учасників кримінального правопорушення, вчиненого групою осіб (лідер, «слабка ланка» тощо). Наприкінці розділу дисертаційного дослідження зроблено висновок щодо запахових слідів, залишених на місці події, розумне використання яких відкриває для правоохоронців додаткові можливості по викриттю правопорушників. Проблеми ж, які виникають у зв'язку з використанням запахових слідів у рамках кримінального процесуального закону, потребують подальшого розроблення з боку процесуалістів, криміналісті і біологів.

На закінчення кожного розділу і дисертації в цілому дослідник конкретно і чітко характеризує зміст розглянутих питань у своїх висновках (с. 47, 131, 198, 200 дисертації).

Робота наповнена змістовними і професійно корисними прикладами зі слідчої практики. Додатки до неї виокремлюють і пояснюють окремі положення роботи.

Дисертація написана добірною і грамотною українською мовою.

Проведений аналіз дисертації дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Кравчука Петра Юрійовича на тему: «Використання спеціальних знань під час розслідування грабежів і розбоїв» є завершеним комплексним монографічним дослідженням, у якому розглянуті й обґрунтовані важливі для науки й практичної діяльності положення, висновки та рекомендації з означених питань, що у сукупності складають предмет її дослідження.

Зрозуміло, що не зі всіма науковими положеннями і висновками, що містяться в дисертації, можна беззастережно погодитись (і очевидно що, це стане предметом дискусії під час захисту), але дисертанту не можна відмовити у розумінні піднятих ним проблем, послідовності і логіці їх дослідження, толерантності стосовно висловлених в літературі інших точок зору, а також

чіткості викладу думки. Разом з тим, високо оцінюючи дисертаційне дослідження, необхідно відзначити, що воно містить низку положень, які вимагають додаткової аргументації. З деякими з них тяжко погодитись з принципових міркувань. То ж відзначимо деякі з них:

1. Обґрунтовуючи і висвітлюючи основні висновки до дисертаційної роботи (п. 1 «Висновки», с. 200 дисертації), автор фрагментарно навів твердження щодо необхідності співпраці слідчих та спеціалістів під час розслідування грабежів та розбоїв. Проте, зі змісту розділу 1 (с. 11-48 дисертації), ні у самих у висновках немає аналізу конкретних форм співпраці та взаємодії між слідчими та спеціалістами, що залучаються до процесу розслідування. Автору доцільно було б виокремити способи та види такої взаємодії саме під час розслідування грабежів і розбоїв на різних його етапах.

2. В підрозділ 3.3. «Одорологічні дослідження під час розслідування грабежів і розбоїв» аналізуючи запахові сліди та дослідження запаху, автор лише зазначає про кінологічну службу як можливий засіб вилучення та дослідження запаху. Проте уже сама назва підрозділу звужує дослідження саме до грабежів та розбоїв, тому автору, на нашу думку, доцільно було проаналізувати різні (в т.ч. типові) слідчі ситуації, які виникають під час розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень та особливості призначення і проведення при цьому одорологічних експертиз. Адже, окрім залучення кінологічних собак, є і інші способи вилучення та консервації запахових слідів (наприклад, вилучення запаху особи під час вчинення грабежу в певному місці). Таким чином, здійснюючи наукове дослідження, автору слід було чіткіше проаналізувати способи консервації та вилучення запахових слідів під час розслідування грабежів та розбоїв.

3. При визначенні задач дисертаційного дослідження (с. 6 дисертації), у п. 7 автор вказує на розробку ним криміналістичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення судово-психіатричних досліджень в ході розслідування грабежів і розбоїв. Проте із тексту самого дисертаційного дослідження, а саме підрозділ 3.2 «Судово-психологічні та психіатричні

дослідження під час розслідування грабежів і розбоїв» (с. 147-182 дисертації), не зрозуміло про які криміналістичні рекомендації йде мова, адже автором на ст. 150-163 дисертації лише охарактеризовано порядок залучення спеціаліста-психолога та форми надання психологічної допомоги при розслідуванні. На нашу думку, доцільно було розробити порядок та методичні рекомендації психологічного дослідження під час розслідування грабежів та розбоїв. Наприклад, порядок участі спеціаліста-психолога під час проведення огляду місця події здійснення грабежу чи розбою, оскільки слідчий не володіє спеціальними психологічними знаннями, що створює перешкоди в подальшому проведенні психологічних експертиз спеціалістом-психологом, який не був присутній на самому місці події.

Зроблені зауваження, звичайно носять здебільшого дискусійний характер і не заважають визнати в цілому високий науковий рівень дослідження, і вважати його втіленням теоретично вагомого і практично корисного напряму в криміналістиці. В ньому дисертант обґрунтовано пропонує вирішення багатьох важливих загальнотеоретичних, кримінально-процесуальних, тактико-криміналістичних та методичних питань використання спеціальних знань під час розслідування грабежів і розбоїв, корисних для здійснення ефективного і справедливого правосуддя.

Основні положення дисертації знайшли також концентрований виклад в авторефераті, зміст якого відповідає основним положенням дисертації.

Викладене дає підставу для остаточного висновку про те, що проведене дисертаційне дослідження має теоретичне і прикладне значення. Воно заповнює значною мірою прогалину у вітчизняній криміналістичній науці – можливість використання спеціальних знань під час розслідування **грабежів** і розбоїв. Обґрунтовані дисертантом висновки, пропозиції і рекомендації без сумніву необхідно використати (і вони вже використовуються, про що свідчать документи їх впровадження) в нормотворчій і правозастосовній діяльності. Вони є корисними для науково-дослідної то навчально-освітньої діяльності при підготовці фахівців у сфері правоохоронної діяльності та проведення

подальших наукових пошуків, спрямованих на удосконалення криміналістичного забезпечення слідчої та прокурорської, оперативно-розшукової діяльності, пов'язаної з використання спеціальних знань під час розслідування грабежів і розбоїв.

Дисертаційне дослідження відповідає задекларованій його автором науковій спеціальності. Воно є завершеним монографічним дослідженням актуальної для правничої науки і правозастосовної практики проблеми. Одержані в ході проведеного дослідження результати можна кваліфікувати як добротний внесок у розвиток вітчизняної криміналістичної науки. Вважаємо, що дисертація на тему: «Використання спеціальних знань під час розслідування грабежів і розбоїв» відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів ..., затвердженого постановою КМ України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Кравчук Петро Юрійович – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент -
доцент кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Національного університету
державної податкової служби України,
кандидат юридичних наук **Ігор Грицюк**

Підпис Грицюка І.В.
засвідчую:
Учений секретар НУДПС України
О.А. Ярова
17 11 2015 р.